

SZÁNTÓ ANDRÁS

Hogyan tanuljunk szociológiát Amerikában?

Valószínűleg gyakran bukkan fel a fenti kérdés a *Replika* olvasóinak gondolatában. Valódi hazai posztgraduális szociológusképzés hiányában a szakmában komolyabban elmélyedni kívánó magyar diák vagy kutató jól teszi, ha külföldön folytatja tanulmányait. Amerika sok szempontból a lista élére kívánkozik, hiszen – ha tetszik, ha nem – itt található a szakma hírhedtebb fellegvárai, s ami még fontosabb, az itteni egyetemek összességében nagyvonalúbban bánnak anyagiilag is a külföldi diákokkal. De rengeteg szúrós kérdéssel találja szembe magát az Amerikába vágyó magyar szociológusnövendék. Ezek közül igyekszem most néhányat megválaszolni tíz rövid pontba szedve.

1. *Miért éppen Amerikába menjek és miért pont engem vennének fel?* A válasznak – stílusosan – szociológiai okai vannak. A hetvenes években szociológialázbán égett Amerika. A Parsons utódai által megalapított szociológiai tanszékek gyorsan szaporodtak, és alig győzték elutasítani a diákokat. Majd következett a gyilkos 1980-as évtized, amely kettős csapást mért a korábban megizmosodott tanszékekre. A reagani gazdaságpolitika mesés ígéretei lömegesen hajtolták a sikeres, karrierre éhes amerikai diákokat a kereskedelmi és jogi karok felé, az óceánon túlról beáramló francia filozófia és irodalomkritika pedig a kreatívabb lelkű hallgatókat csábította el. Az így megüresedett helyeket a szociológiai tanszékek – az egyetemen belüli presztízsüket megóvandó – külföldi diákokkal kezdték feltölteni, akik tehetségük ellenére is hajlandóak megalkudni a silányabb anyagi feltételekkel, és kitartani az immár kevésbé divatos tudományág mellett. A magyar szociológus azért reménykedhet a felvétellel Amerikában, mert feltételezhető róla (európai lévén), hogy művelt és szorgalmas, és mert a világ egy olyan fertályáról érkezik, amely pillanatnyilag érzékeny húrokat pendít meg a szakma itteni művelőiben.

2. *Undergraduate, graduate, vagy ösztöndíj?* Másképpen: milyen formában érdemes Amerikában szociológiát hallgatni? Természetesen ez elsősorban attól függ, ki-ké pályájának mely szakaszában tart, de a három megoldás közül jelenleg szinte kizárólag a középső kecsegtet komoly reményekkel. Az undergraduate (azaz egyetemi-főiskolai) megoldás azért nem ajánlatos, mert (eltekintve a legjobb egyetemektől) a képzés színvonala nem haladja meg a magyarországi egyetemeken megszokottat, s mert gyakorlatilag semmiféle anyagi támogatásra ezen a korai szinten nem lehet számítani. Ezért jobban teszi a hazai egyetemista, ha a graduate (azaz otthoni kifejezéssel élve „posztgraduális”) szintre való jelentkezésre összpontosítja erőfeszítéseit. Ami a rövid távú ösztöndíjakat illeti, itt sem túl rózsás a helyzet. Bármilyen kellemes volna is egy vagy két esztendőre Amerikába jönni, a szociológia területén (eltekintve a vendégprofesszori, illetve vendégkutatói, igen ritka lehetőségektől) kevés ösztöndíj áll rendelkezésre, s minden jel arra mutat, hogy ezek száma a jövőben csökken. Így a szakmában előrehaladottabbak is jobban teszik, ha graduate schoolra jelentkeznek, amelyet ők magasabb fokon kezdenek el, mint kezdő társaik.

TÁJÉKOZÓDÁS

---

3. *BA, MA, vagy PhD?* Ide kívánczik egy-két meghatározás. A magyar egyetemi diploma az amerikai „college” (ami valójában hároméves főiskola) BA (Bachelor of Arts) diplomájának felel meg. A magyar kisdoktori fokozat az amerikai MA (Master of Arts) fokozattal áll egy szinten. Bár elvben több graduate schoolra lehet csupán az MA fokozat megszerzése céljából jelentkezni (amely csak egy-két évet vesz igénybe), ez azért nem tanácsolt, mert a tudományos életben a szociológia területén az MA fokozat szinte semmire sem jogosít fel, és ennek megfelelően az erre jelentkezőket sem veszik túl komolyan (főleg a támogatás odaítélésekor). Ezért érdemes mindenképpen a PhD (Doctor of Philosophy, magyar „kandidátus”) fokozatra jelentkezni. Bár egyetemenként jelentős eltérések vannak e téren, a PhD megszerzése átlagosan öt évet vesz igénybe. Időközben (vagy automatikusan vagy minimális külön erőfeszítéssel) a hallgató megszerzi az MA fokozatot, és ha eluralkodott rajta a honvágy, ekkor megszakíthatja tanulmányait. A cél tehát (legalábbis a jelentkezéskor) legyen a PhD. Ha a kisdoktori már a jelentkező kezében van, akkor a PhD akár két év igen feszített munkájával is megszerezhető. Megjegyzem, nem fontos, hogy a magyar (BA) diploma feltétlenül szociológia tárgyú legyen, bár ez segíthet. Történész, közgazdász, pszichológus, orvos és jogi diplomával rendelkezőknek alkalomadtán még jobb reményei is lehetnek, ha csak a jelöltnek nincs valamilyen „múltja” a szociológia területén.

4. *Milyen egyetemre jelentkezsem?* A sok kérdés közül gyakorta erre a legnehezebb válaszolni. Közkeletű, hogy az amerikai egyetemi szintér egy piac, ahol, mint említettem, a megfelelő diákért a megfelelő egyetem tetemes pénzeket is hajlandó fizetni. Ajánlatos legalább hat egyetemre egyidejűleg beadni a jelentkezési ívet, de rendkívül fontos, hogyan választja ki a reménybeli hallgató ezt a hat egyetemet. A választáskor reálisan fel kell mérni saját igényeinket és (bármilyen szörnyen hangzik is ez) „értékünket” az egyetemisták piacán. Három fő szempont segíthet eme bizonyos hat egyetem kiválogatásában, s ki-kik izlése szerint tarthatja az egyik szempontot fontosabbnak a másiknál. Először: „Szakmailag hol érzem magam a legjobban?” Sajnos, pont erre a legnehezebb a választ megtalálni, de vannak segédeszközök. Budapesten (az Egyesült Államok nagykövetségén) is megtalálható a *Guide to Graduate Studies in the United States* című vaskos kötet, amely felsorolja az egyetemeket, és rövid leírásokat közöl róluk. A tanácsok készségesen megküldik tanáraik listáját pillanatnyi kutatási területeikkel együtt. Jelentősen megkönnyíti a helyzetet, ha a jelentkező egy bizonyos szakterület, illetve annak egy művelőjéhez vonzódik, s ennek megfelelően jelentkezik az illető egyetemekre. Az előzőnél egyértelműbben segíthet a válogatásban a kérdés: „Hol szeretnék lakni?” Nem mindegy, hogy a következő éveket hol éli az ember (valljuk be: nem csak tanulni megyünk Amerikába), s lehet, hogy valójában csak néhány város jön számításba. Végül, érdemes lehet a megpályázott egyetemeket úgy kiválogatni, hogy legyenek közöttük „jobb” és „rosszabb” esélyesek is. Tudni kell, hogy mivel piacról van szó, az egyetemek nem igényelnek különösebb lojalitást hallgatóiktól. Ha csak a viszonylag rosszabb egyetemre sikerült bejutni, senki sem veti a hallgató szemére, ha egy évvel később a számára megfelelőbb intézményhez rukkol át.

5. *Hogyan készülhetek fel a jelentkezésre?* Bár ritka esetben a tanév közepén is el lehet kezdeni az egyetemet, érdemesebb az őszi félévben indítani (a tanterv logikája és a pénzforrások elosztási üteme is ennek kedvez). Őszi kezdéshez a jelentkezési íveknek általában január elején meg kell érkezniük (a mellékletek várhatnak esetleg ápriliséig, azaz a tényleges elbírálás idejéig). S mivel jobb, ha már januárban minden együtt van, tanácsos az előkészületeknek, ha lehet, már az előző év szeptemberében nekikezdeni. Jelentkezési íveket és információs broszúrákat az egyetemek kérésre díjmentesen postán kiküldenek (a címek az említett kézikönyvben megtalálhatók). Minden egyetemnek megvan a maga saját részletes elvárása a jelentkezési anyagokat illetően (amit a broszúrában közölnek is), ám összességében ezek az elvárások nagyjából fedik egymást. Már ezt megelőzően érdemes felkészülni a két szükséges vizsgára: az angol nyelvtudást mérő TOEFL és a matematikai, angol nyelvi és logikai készséget értékelő GRE tesztre.

(Mivel a GRE angol része jóval nehezebb a TOEFL-nél, ettől néha eltekintenek, de jobb, ha ez is kézben van a biztonság kedvéért.) A vizsgákat a nagykövetségen évente több alkalommal bonyolítják le (ott található a rendkívül hasznos és feltétlenül elolvasandó felkészítő anyagok is). Érdekes – ha idő és pénz engedi – kétszer is nekirukkolni a GRE vizsgának, mert a mindenkori legjobb eredmény számít. A GRE jelentősége többnyire abból áll (bár ez egyetemenként változik), hogy az elért pontszám alapján szűrik ki automatikusan a jelentkezők egy részét. Rendszerint a matematika-szekcióban elért pontszám a legfontosabb, de szerencsére ez a teszt legkönnyebb része (a másik két szakasz igen alapos nyelvtudásra épül). A tesztek nem lehet elég korán elkezdenni! Ebben a korai szakaszban kell minden alkalmat megragadni a publikálásra is, illetve, hogy egy-két dolgozatról vagy a diplomamunka egy fejezetéről (esetleg annak szintéziséről) angol fordítás készüljön. Ez utóbbi ritkán kötelező, de rendkívül előnyös adalék lehet, mert nem minden felvételiző tanult korábban szociológiát, így jobban jár, aki fel tud valamit mutatni.

6. *Miből is áll a jelentkezés?* Tegyük fel, hogy kezünkben van a kiválasztott egyetemek jelentkezési anyaga és letettük a szükséges vizsgákat. A vizsgán elért pontszámokat az illetékesek egyenesen kiközzvetítik a megjelölt egyetem(ek)hez, míg a jelentkezési íveket a reménybeli hallgató küldi el. Ha az idő szorít, elég, ha ez az űrlap érkezik el a jelentkezés határidejéig, a többit akár faxon is el lehet küldeni legkésőbb április elejéig. De ha lehet, jobb már most csatolni az egyetemi index és (ha már megvan) a diploma hiteles másolatát és fordítását, illetve (ha készült ilyesmi) a dolgozatfordításokat. Még nagyobb előny, ha publikációt vagy publikációlistát tudunk csatolni! A magyar jelentkező talán egyetlen privilégiuma, hogy olyan országból érkezik, ahol viszonylag könnyen lehet publikálni. Amerikai versenytársa számára ez szinte kizárt, mert a publikációhoz itt előbb a PhD kell. Ezért a publikáció – itteni szemmel nézve – rendkívül értékes trófea.

7. *Mit kezdjek az ajánlólevelekkel és a szándéknyilatkozattal?* A jelentkezési anyag e két eleme többnyire a legrejtélyesebb a magyar növendékek számára. Ami a leveleket illeti, illik (ha mód van rá) hármat küldeni egyetemenként (természetesen ezek meg-egyezhetnek). Olykor a felkért levélíró továbbítja a levelet az egyetemnek, olykor a jelentkezőn keresztül érkezik oda – ez egyetemenként változik. A nagy kérdés: „Kit kérjek meg a levélíráshoz?” Ideális esetben az illető legyen Amerikában szakmailag ismert, és ismerje jól a jelentkezőt, innen lefelé különböző kompromisszumok képzelhetőek el. Sajnos, a hírnév és a rang többet számít, mint a jelentkező munkájának alapos ismerete (nem utolsósorban azért, mert a hírnévben és a rangban bízni lehet, míg az elragadtatott hangvételű levelekben gyakorta annál kevésbé). Nincs akadálya, hogy a levelet a megpályázott tanszék oktatója írja előzetes ismeretség alapján, de ez esetben viselni kell a tanszéken belüli „mecenatúra” esetleges következményeit. Ami a szándéknyilatkozatot illeti, ez a jelentkezési ívhez csatolt egy-két oldal terjedelmű írásmű, amely igen fontos szerepet játszik a jelentkező megítélésékor, mert ez az egyetlen általános fórum, ahol a saját stílusában megszólalhat. A szándéknyilatkozat vegyes műfajú esszé – önéletrajz, reklám és kutatási terv sajátos elegye –, amelynek rejtvény jelleget az ad, hogy a rendelkezésre álló minimális helyre csak a legnagyobb körültekintéssel és sokszori átszerkesztéssel lehet ennyi információt ízlésesen bezsűfolni. A szándéknyilatkozat írója legyen határozott, de óvakodjon attól, hogy túlságosan elkötelezze magát egy-egy kutatási módszer vagy szakterület mellett (ezzel rosszakarókat szerezhet a felvételi bizottságban). A szándéknyilatkozat dinamikája (a kiemelt részeknek nagyjából egyenlő teret engedve) legyen ilyen: „Onnan jöttem, itt tartok, és kizárólag az Önök egyetemén való szakmai fejlődés révén tudok amoda eljutni.”

8. *És az anyagiak?* Mivel Amerikáról van szó, egyetemre bekerülni nem nehéz, azt kifizetni annál inkább. Egy év egy állami egyetemen kb. kétezer, egy átlagos magán-egyetemen kb. tízezer, a leghíresebb, ún. Ivy League egyetemeken kb. tizenötezer

TÁJÉKOZÓDÁS

dollárba kerül. (Megjegyzendő, hogy az ár és a minőség nem okvetlenül esik egybe; a közép-nyugati és nyugati-parti állami egyetemek sok tekintetben verik patinásabb társaikat.) A fenti számokból következik, hogy szinte az egyetlen járható út, ha az egyetem legalább a tandíjat fedezi. E tekintetben sajátos paradoxon, hogy olykor könnyebb a drága magánegyetemen tandíjmentességet szerezni (amely a saját pénzével azt kezd, amit akar), mint az olcsóbb állami egyetemen (amely az adófizetők pénzével gazdálkodik). Legszerencsésebb esetben az egyetem a tandíjmentességen túlmenően ösztöndíjat is biztosít, esetleg több évre. A megküldött jelentkezési pakett valójában két jelentkezést tartalmaz – egy felvételi kérelmet és egy anyagítamogatás-kérelmet –, és hiába vezi fel a hallgatót a szociológiai tanszék, ha az egyetem nem tud megfelelő támogatást biztosítani. Márpedig az egyetem addig nem küldi meg a vízum kiadásához szükséges, úgynevezett fogadónyilatkozatot, amíg a hallgató be nem bizonyította, hogy az első évre kb. 11 000 dollár áll a rendelkezésére. Ha ennek egy részét az egyetem fedezi, úgy a maradék részt kell valahogy igazolni (akár külső ösztöndíj, akár deviza-bankszámlával rendelkező ismerős vagy rokon támogatólevele segítségével). Bár – a vízum típusától függően különböző mértékben – a hallgató elvben dolgozhat megérkezése után annak érdekében, hogy a hiányzó összeget előteremtse (heti tíz–húsz órát majd nem minden diák dolgozik), a 22-es csapdája abból adódik, hogy a hallgató addig nem jöhet be az országba és nem kezdhet el dolgozni, amíg be nem bizonyította, hogy megvan a pénze, amiért dolgoznia kellene.

9. Van-e kiskapu? Szakmailag semmiképpen nincs. Magyar diákok manapság (szerencsére) semmilyen rendkívüli (politikai) elbánásban nem részesülnek, így alig-alig lehet megkerülni a jelentkezés fent vázolt útvonalát. Azonos szakmai kvalifikációkkal rendelkező hölgyek esetleg minimális előnyöket élvezhetnek, de tekintettel a szakma „elődiesedésére”, ez is egyre kevésbé igaz. Mint említettem, a rangosabb egyetemekre való bejutáshoz hasznos stratégia lehet egy kisebb egyetem megpályázása. Ha a hallgató már az ország határain belül bizonyított, az mindenképpen előny a másodszori jelentkezés alkalmával. Hasonlóképpen, ha az első jelentkezéskor nem tud az egyetem anyagi támogatást biztosítani, a következő évben lehet, hogy ezt figyelembe veszik, különösen ha időközben jobb GRE pontokat, illetve egyéb szakmai eredményeket sikerül felmutatni. Az anyagi terheken egy keveset könnyíthet a TOEFL alól való felmentés, amely – különösen magas GRE angol pontszám esetén – esetleg keresztülvihető. Ami magát a GRE-t illeti, a vizsgákért felelős Educational Testing Service hatalmas princeptoni bürokráciája semmilyen engedményre nem hajlandó, ezt a díjat ki kell fizetni. Az egyetemi jelentkezési díj az egyetlen pont, ahol jelentősebb summát takaríthat meg a valószínűleg kispénzű magyar diák (hat egyetem esetén ez háromszáz dollárra is rughat). Ez ismét egy ok, amiért érdemes korán a jelentkezésnek nekirukkolni. Mivel a jelentkezési lapok mellé amúgy is illik levelet küldeni, ebben kérni kell az egyetemet, a jelölt nehéz anyagi helyzete miatt tekintsen el a jelentkezési díjtól („to request a waiver of the application fee”). Több mint valószínű (bár ez ismét változó), hogy erre hajlandó lesz az egyetem, illetve csak akkor hajtja be a díjat, ha komoly esély van rá, hogy a jelentkezőt valóban felveszik.

10. Mi vár rám, ha felvesznek? Az első két évben számíton rá a reménybeli egyetemista, hogy visszaül az iskolapadba. Különösen az első év néha rendkívül kompetitív, és igen sok fáradságot igényelhet. Az amerikai posztgraduális képzés abból indul ki, hogy a hallgató szakmailag a nulláról kezd. Az első hónapok tananyagába a „Kommunista kiáltvány” és az egyszerű számtani átlag egyaránt beletartozik. Feltehetően kezdetben igen sok idő megy majd el a statisztikai és metodológiai órákra való készüléssel. Egy egyetemi kurzus három „pontszám” (credit) felel meg, és rendszerint 60 pontot kell összegyűjteni (azaz pl. az első két évben félévenként négy kurzust kell elvégezni). Ezen a ponton szerezhető meg rendszerint a Master of Arts diplomafokozat.

TÁJÉKOZÓDÁS

Ezt követik, illetve ezt részben átfedik, az összefoglaló szakmai vizsgák, ahol egy-egy nagyobb (általában összesen három) szakterületben való jártasságról kell szóban vagy írásban tanúbizonyságot tenni. A PhD fokozat megszerzéséhez ezen felül majdnem mindenütt le kell tenni egy olvasási képességet hitelesítő nyelvvizsgát. A disszertáció megírását a referensek (a „committee”) kiválasztása és felkérése, illetve az ún. disszertációterv („proposal”) megvédése előzi meg. Hogy ezen felül mit hoz a sors, az már a pillanatnyi helyzettől, a hallgató kitartásától és szerencséjétől függ.

(New York, 1991. április)